ФИЛОСОФСКИ РАЗМИСЛИ

СВОБОДАТА Е ХЛЯБЪТ НА ДУХА

(На какво ни учи тъй мъдрият и свободолюбив човек и робовладелец-демократ
Томас Джеферсън?)

Ангел Грънчаров

Директор на Центъра за развитие на личността "HUMANUS"

angeligdb@abv.bg

DOI: [https://doi.org/10.34017/1313-9703-2020-1\(15\)-2\(16\)-86-105](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2020-1(15)-2(16)-86-105)

Томас Джеферсън (на англ. Thomas Jefferson), Роден е на 13 април 1743 г., а умира на 4 юли 1826 г. Той е виден деец по време на Войната за независимост на Съединените щати, един от авторите е на Декларацията за независимостта (1776 г.), трети президент е на САЩ, Джеферсън е един от бащите-основатели на САЩ

Стана така, че от международното многоезично научно-теоретично издание на философското списание ИДЕИ ми възложиха да напиша текст за идеите на Томас Джеферсън; дълго отлагах, но стана така, че ето сега ми се налага да седна да пиша текста си тъкмо във времето когато в Америка "ярошни противници" на робството и на расовата дискриминация рушат паметници на такива като него, които са били и робовладелци. Той самият, независимо от това, че е участвал в поставянето на основите на демокрацията в свободолюбива и просперираща Америка, е бил робовладелец – и някои немислещи смятат това за "недопустимо противоречие". Ще се обоснова защо аз не мисля така, но най-напред се чувствам

длъжен да кажа и нещо друго, не по-малко важно, то може да послужи като твърде подходящ и при това многозначителен увод за основното ми разсъждение.

Ще разкажа един доста популярен виц от времето на социализмо-комунизма. Идва американец в СССР – империята на злото, царството на тоталната тирания и на абсолютната несвобода! – и станало така, че се заговорил с някакъв руснак. И както подобава започнал да пита руснака как е възможно в Русия да няма партии, да няма избори, човешките права не просто да не се спазват изобщо, но и да са съвсем потъпкани, милицията здраво да бие ония, които се чувстват личности и по тази причина не се държат като комунистическото стадо и прочие; руснакът слушал, зачервен здравата като цвета на комунистическото знаме на СССР, слушал, едва сдържайки се (просто немало какво да каже в отговор, щото приказките на американеца са съвсем верни!) и в един момент изстрелял като картечница думите:

– А вие в Америка защо биете негрите?!

Сега ми хрумна да кажа още нещо в тази връзка, става дума за една не по-малко изразителна история. Провежда се телемост Ленинград-Бостън, това е в далечната 1986 г. (има и клипче, можете да го видите!), руснаци американци си задават въпроси, американка казва:

– У нас в Америка в цялата почти телевизионна реклама всичко се върти около секса. Има ли у вас такава телереклама?

Става социалистическата труженичка от Ленинград и казва:

– Секс у нас няма и ние категорично сме против това! (Секса у нас нет и мы категорически против этого!)

Както и да е, това е вече далечно минало (макар тия същите смехотворни рефлексии да са доста живи и сега!). Мисълта ми беше да покажа, че стана така, че едно "биене на негр", заснето на клипче (всъщност полицаят не биеше негр, а го затискаше с коляно при задържането му, но така, че афроамериканецът се задушаваше!), доведе до това, че този човек умря, а в Америка, както знаем, започнаха въпросните демонстрации против полицейския произвол и пр., довели в крайна сметка и до ексцесии като бутането на паметници на "видни робовладелци" от миналото на Америка; самият Вашингтон също е бил робовладелец-плантатор от щата Вирджиния. та да си поставя най-сетне въпроса, към който клоня: "биенето на негрите" като главна претенция към свободолюбива Америка от страна на тъй несвободолюбивата Русия дали не е вдъхновено като провокация от сили, които, няма как, да са не по-малко яростни врагове на свободата от руските кагебисти?! (Не намеквам за руско-кагебистки заговор в основата на бунтовете в Америка, значително по-същностно ми е основанието за този въпрос!)

И тъй, не само Томас Джеферсън, но и самият Джордж Вашингтон са... робовладелци! Нали знаете как много често отвърщат когато някой като мен предизвикателно заговори за свободолюбието в Америка: "О, няма що, голямо свободолюбие има в Америка, където имаше роби до средата на 19-и век, пък и до ден днешен американците продължават да бият негрите!", нали така ни отговарят обикновено, на вас случвало ли ви се е да ви отговорят така, стига, разбира се, вие някога да сте употребили израза "свободолюбива Америка", щото сме същинска рядкост тия, които го употребяваме. Днес на мода е антиамериканизмът по цял свят, особено в страни като нашата (и като същата тази Русия!), където хал-хабер си нямат що е това свобода, а пък свободолюбието им е съвсем чуждо по принцип (в такива жалки и съвсем заслужено потънали в мизерия страни обаче за сметка на това триумфира яростната ненавист към свободата!). Добре де, какъв е моят главен аргумент в полза на това, че няма никакво противоречие човек да обича силно свободата (като Джордж Вашингтон и Томас Джеферсън например!) и в същото време да е... робовладелец?!

Мога да почна отдалеко, от Платон примерно, смяташ с пълно основание, подобно

на останалите гърци, че човеците по рождение са или роби, или свободни (и това не бива да се разбира плоско, а именно какви са били родителите му, а истински, същностно: роб е оня, чиято душа е робска!). Някои хора се раждат със... злато в душата си, други – със сребро, трети – с олово, четвърти – с желязо, на някои душите им са... тиквени или са съставени от... лайна, с извинение за думата, ала се налага да я употребя, длъжен бях да я употребя, щото този последният случай е така много разпространен не само в наше време! Става дума за душевни сили и способности, заложили в душите ни по природа, именно от Бог. Бог всекиму все нещичко е дал, бог е великодушен и щедър, но ето, оказва се, че някои се чувстват много ощетени тъкмо от Бога. Да не пропусна да кажа, че голямата заслуга на ония, чиито души, простете, са лайняни, е лично тяхна, няма как да станат такива без тяхната решаваща заслуга, нали така?!

Но да не се разпростирам много. Ето, сега ставам съвсем сериозен, щото иначе есето ми може да не бъде допуснато, поради своеволието ми, дори и в списанието, в което моя скромна милост е... главен редактор!

Робът, истинският роб, обича да е роб, той е щастлив да е роб – и за такива е същинско благодение да имат господар; всъщност няма как да си роб в истинския смисъл ако сам не си търсиш господаря, щото сам не си представяш съществуването без господар. Пълна басня е това, че ние истински сме били оценявали тъкмо онова, което го нямаме, сиреч, свободата била най-много, видите ли, ценена и желана от робите; няма нищо вярно в това, напротив, доста е тъпо: как робът, истинският роб да желае, да копнее, да се стреми към онова, което му е съвсем чуждо, което изобщо не разбира? Да, на истинския роб свободата му е така онтологически чужда, поради което той даже и не може да си я представи. Можете ли да си представите такъв един "пълнен роб"? Опитайте, изходите от самите себе си. Често ли, когато сте затруднен да вземете някакво решение, се обръщате за съвет към друг човек? Ако ви се случва това нещо, което е същинско бягство от свободата, да, то показва точно това, значи много добре можете да си представите истинския, пълния роб. Той е привикнал за нищо да не мисли, за нищо да не решава, да се оставя друг (другите) да решава (решават) вместо него, той много често и безсъзнателно, уж когато "съвсем свободно" решава, го прави така, че не решава той самият, а решава вместо него някой друг. Не сте ли забелязали около себе си толкова несамостоятелните хора, които нищичко не мога да направят без да се водят изцяло от натрапените им откън "социални норми", "правила" и прочие? Несамостоятелно, некритично "мислещият", пардон, немислещият, човек всъщност какво е, не е ли роб, независимо от това за какъв се "мисли"?! Тоест, за какъв се самозалъгва че е, ала, за жалост, не е.

Робът, установихме, не желае да бъде свободен, отказал се е от свободата, щото си е въобразил, че тя му е лично неизгодна, примерно разбрал е, че със свободата не се живее лесно, а на него му се иска да живее лесно. Е, щом искаш да живееш и лесно, и просто, тогава единственият начин да става това е като станеш роб, т.е. като си намериш господар, на когото да робуваш, на когото да подариш бремето на свободата, оказало се толкова тежко за твоите плещи. Непосилно тежко за мнозина е бремето на свободата и затова те нямат друга, по-важна и душеспасителна грижа от тази кому другиму да прехвърлят това бреме, т.е. да си намерят някакъв господар. Който да решава вместо тях. А те да блаженстват в унизеността си, в перверзията си. Такива са истинските роби. Те се нуждаят от господарите си както всяко живо същество се нуждае от въздуха и водата. Ето по тази причина, за да сторят това благодение на въпросните роби, и Томас Джеферсън, и Джордж Вашингтон са били робовладелци. Понеже, бидейки свободолюбиви личности, са били човечни и човеколюбиви, по тази причина им се е налагало да изявяват човечността (хуманността) си по този начин: като са изпълнявали тежката роля да бъдат господари на нещастниците, които не само че не знаят що е свобода, но и решително не искат свободата – защото се плашат от нея. По

хуманитарни, така да се рече, причини на тях им се е налагало да бъдат робовладелци. Или господари. Господарят не може да бъде истински свободен човек – понеже е обременен да носи един вид на гърба си своите роби! Робът и господарят са така взаимно зависими, че и за двамата свободата е непостижима.

Затова именно тези робовладелци и господари като основателите на Съединените щати, именно в името и на своето освобождение, са прокламирали принципите на свободолюбието и демокрацията в тази най-велика модерна демокрация. Те прекрасно са знаели, че от роба лесно не става свободен човек, той трябва да изпие цялата горчива чаша на унижението, да премине през горнилото на робството, та в един момент да възжелае свободата. Да възжелае да поеме тежкото бреме на това да си истински свободен и отговорен за живота си човек. Да, не е лесно да си човек, а да си човек означава да си свободен; пълноценният човек просто не може да си представи своето съществуване без свобода. Докато достигне до това състояние бившият роб трябва да измине дълъг, при това стръмен, каменист, труден за изкачване път. При това е съмнително дали изобщо може да има "бивши роби" – някои смятат, че това е невъзможно толкова, колкото и да има "бивши негри", или, да речем, "бивши комунисти", щото комунистът, всъщност, не е нищо друго освен истински роб, роб на своята мания да мрази свободата. (Това, че комунистите са били менте-господари на цялото робско стадо на комунистическото "общество", е фикция, истинският комунист е не по-малко роб, а единствен господар при комунизма е... Партията, явяваща се символ на тази същата ненавист към свободата, която автоматично прави всички такива образцови роби на комунизма!) Та дали има или може да има бивши роби и бивши комунисти е интересен въпрос, нуждаещ се от най-детайлно осмисляне и дискутиране, за което тук просто нямам време, пък и не ми влиза в случая в задачата.

Аз изтъкнах това, което ме интересуваше: истинският роб обича робуването, отдал се е на унижеността, на античовешкостта си, така да се каже. Любува ѝ се, той, така да се рече, е античовек. Щото в корена е изменил на Божието предназначение за човека на този свят, а именно в свобода да живее живота си, в пот на лицето да си изкарва хляба и прочие. В мъки да си изкарва хляба – и да си живее живота. Животът е страдание, но благородно страдание, което очистиwa душите от склонността на бъдем роби. Щото човекът по начало е и природно същество, роб е на инстинктите си, той първом трябва да отвоюва свободата си от собствените си инстинкти, а това е задача, в която мнозина от хората решително се провалят. (И затова наоколо е пълно с човеци, които са жалки роби, примерно, на... своя полов орган, да речем, или на стомаха си, на червото си!) Човекът изначално е орисан да води всекидневна борба за свобода, съвпадаща с борбата му за живот, тези две неща всъщност са едно и също нещо. И затова поетът с пълно право е написал:

**На мъдростта последните предели
постигнах днес: живот и свобода
добива само онзи, който смело
ги завоюва всеки ден в борба!**

И нали се сещате какво става когато на такъв един истински или пълен роб някой рече да му подари свобода? (Както, да речем, руският Цар Александър Втори, наречен по тази причина "Освободител", решил да дари "воля" на крепостните селяни в Русия.) Нима не се сещате каква ще бъде реакцията на истинския род когато му даруват свободата? Ще се радва, тъй ли?! Да, ама не: ще почне да плаче, ще почне да се тръшка, ще падне на колене пред "освободителя" си, пред господаря си и ще почне жално да нарежда:

– На кой ни оставяш, бащице наш, какво ще правим сега, как занапред ще живеем без

теб?! Молим ти се, бащице наш, господарю мил и роден, недей да ни оставяш на произвола, на проклетата свобода, та ний не знаем що да правим с тъй наречената свобода?! Тя яде ли се, проклета да е?! Е, щом не се яде туй нещо, свободата де, ний не я и щем! Дръжте си я за себе си, господарю наш роден, а ний не я щем. Щот не знаем що да правим с нея...

И така нататък, наистина много жално започват да реват и да нареждат робите, на които някой либерално настроен господар реши да им подари свободата. Да, не я щат, проклинат я, плашат се от нея, искат си робството, което им изглежда така мило и уютно. То е все същото едно дете да го изгониш от бащината къща, нали си представяте как ще се чувства това изоставено на произвола дете? Да, робите са нещо като деца, те са си се привързали към робството и си искат него. И защо ли тъй напредналите в свободния живот жители на Америка сега рушат паметниците на някогашни робовладелци, какво ли пък означава този тъй странен феномен?! И защо такива напреднали в демократичността си лидери, "бащи на нацията" като Джордж Вашингтон или Томас Джеферсън, са продължавали да бъдат робовладелци – и не са се срамували от този "толкова позорящ ги факт"?!

Оня, който се почувства дотам застрашен някакъв си там паметник на "бивш робовладелец" (и то в страна като САЩ, където робството е премахнато преди повече от век и половина – и която е доказано най-напреднала в свободния живот!), е вероятно човек с крайно объркано съзнание. Той от една страна се чувства като най-горещ привърженик и любител на свободата, а в същото време някак си подмолно се страхува от... робството и от робовладението, което е същинска мистика ако не се разбере: как така, да не сме деца, та ще се страхуваме от нещо, което го няма, подобно на призраците, на Баба Яга и прочие?! Да де, но страхът от митичното робството очевидно е така голям, че ти се струва за нормално да идеш пред един "унизителен паметник", "прославящ робството" и да почнеш да го буташ, да го замеряш, да почнеш да го клатиш с надежда да го събориш; и това, моля ви се, не го прави един отделно взет побъркан човешки екземпляр, а цяла една грамадна тълпа, съставена от все такива горещи любители на свободата и смъртни врагове на робството и робуването, да, възниква въпросът: от какво се плаши тази обзета от крайно мистични, ирационални, сиреч неразумни чувства тълпа или маса?! Тя, масата де, не мисли, тя обаче се е оставила да се овладее от някакво чувство, което до такава степен е станало господар на душата ѝ (тълпата сякаш има някаква обща, колективна, масова душа!), че е затымнила тъй мощният иначе човешки разсъдък. Значи тия хора, робуващи на едно свое чувство, властващо безразделно в душата им – или, по-добре казано: над душата им! – са стигнали до тези напълно ирационални изяви като бутането на един съвсем безобиден исторически паметник, паметник, да речем, на Джордж Вашингтон или дори на сър Уинстън Чърчил, "империалистът", борец се запазването на Британската империя, която всъщност е разнасяла свободния дух по цялата планета (Британия, британци, свободолюбиви, пък макар и консервативни иначе англичани като Чърчил всъщност са създатели и на Съединените щати!). Нека всеки сам да се опита да осмисли тази екзистенциална ситуация с разбиващите паметници свободолюбци, с тази безразсъдни страхливци от... свободата, които са допуснали да станат роби на някаква глупава, на някаква абсурдна емоция. Аз всъщност ви казах главното за да успеете сами да решите прелюбопитния казус. Дерзайте, не се отказвайте, вярвайте в себе си, в своята способност да схващате сами!

Но пак да се върнем на възловия въпрос: как така свободолюбци и основоположници на американската демокрация като Дж.Вашингтон и Томас Джеферсън са били все пак робовладелци? Може би те са били такива поради извънредната си проникателност, т.е. не са искали да поставят своите роби в унизителното положение сами да ги молят да си останат роби, ако рекат прибързано да им подарят свободата – така, както са правили руските селяни при вестта за даруваната свобода от тъй либералния цар Александър Втори

Освободителя?! Все пак е сигурно това, че един Тамас Джеферсън значително по-добре е разбирал свободата от самодържеца всерусийски, от господаря на цяла Русия Александър Втори и точно по тази причина не е искал да постави своите роби в представеното по-горе унижително положение. Той ги е ценял като човеци и точно по тази причина не е допуснал да се погаври с тях: той е вярвал, че собствените му роби един ден сами ще успеят да достигнат до положението да възжелаят свободата си и ще започнат да се борят за нея, т.е. ще почнат да се държат така, че никой тогава вече няма да може да ги удържи в робството. Осъзналият че е свободен и обикналият свободата няма сила, която да може да го удържи в робството, ето това прекрасно са разбирали и Джеферсън, и Вашингтон. И затова, имайки доверие в естественото развитие на човечността на своите роби са ги оставили напълно не-принудено, сиреч свободно да узряват за свободата си, да работят за нея, да я преживеят вътрешно с оглед да станат достойни за нея. Щото свободата е неделима от достойнството – и от отговорността са собствения живот, за собствената личност. Свобода не се дава и не се подарява, даруваната свобода е израз на пренебрежението към робите, които стоят и чакат някой друг да им подари свободата, не, така не стават тия работи, съвсем иначе стават. И ето затова американските свободолюбиви робовладелци-господари, уважаващи правото на своите роби сами да извоюват свободата си, са ги държали в робството, щото то е нещо като чистилище за свободата или, по-добре и по-вярно казано, то е нещо като репетиция за свободата. Щото който не е много страдал, дотам, че цялостно да се отврати от несвободата, от робуването, този няма как да възжелае свободата: щото със свобода решително не се живее лесно, напротив, много трудно се живее. Но за сметка на това се живее достойно – ала за това се плаща висока цена, и то предимно именно в страдания, в лишения, в борби, в изразходване на какъв ли не душевен потенциал. От милост американските бащи на нацията са държали своите роби в робството - та да им дадат шанса сами да дорастат до нея, да станат достойни за нея. Така се правят тия работи. И ето, идва средата на по-миналия 19-ти век и тогава почва гражданската война между Севера и Юга, между свободолюбците от Севера и робовладелците от Юга, в която робите в Америка сами извоюват свободата си. Но е бил нужен още един век, за да се утвърдят в нея истински, пълноценно. И да започнат да се ползват от нея напълно пълноценно. Щото всеки от нас може да "има" свобода, но да не е свободен, между "имането" на "имането" (богатството), наречено свобода, и ползването от него разликата е огромна: истински свободният не просто има свобода, той Е свободен, той се наслаждава на свободното и тъй отговорно, при това, казахме, нелеко съществуване в свободата. Такива работи. Свободата, вярвам, се убедихте, че никому не бива да се дава, той сам трябва да дорасте до нея, да стане достоен за нея. Той трябва сам всеки ден да воюва за нея, щото спре ли да се бори за свободата си и миг, той веднага става роб (между думите "бори" и "роби" в нашия един има пълно звуково съвпадение, забелязвате, вярвам, че само две буквички да се променят и "бори" става "роби" и обратното!). Затова и нашият мъдър сънародник Радой Ралин е казвал:

Свободата е като хляба: всеки ден се омесва, изпича и изяжда.

Което е напълно вярно. Значи тия американци, дето се чувстват дотам застрашени от... паметниците на някогашни робовладелци, че по тази причина се чувстват длъжни да ги бутат, доста са се объркали относно това как именно се пази свободата, как човек истински се бори за нея и прочие. В тълпата, рушаща паметници, няма свобода, там има робуване на някаква доста тъпа, без извинение, емоция.

А защо при това положение други едни паметници, а именно паметниците на руските окупатори на България (нали знаете, че Съветската комунистическа империя е Руска импе-

рия, е империя главно на руските комунисти, които са били господарите в нея!), задължително трябва да се премахнат, макар че не е нужно дори и те да се рушат. Могат да се преместят, за да не тровят допълнително съвсем обърканото съзнание на масовия българин не само за свободата, но и за неговите двойни, а напоследък и тройни дори, видите ли, "освободители". Ний, българите, сме най-прочути в целия свят че хептен не разбираме що е свобода – и имаме при това най-погрешните възгледи за нея от всички възможни! Ний, българите, умеем да избираме винаги най-лошото, най-тъпото, а защо е така, е отделна тема.

И сега ви давам мъдрите мисли на тъй демократичния, на тъй свободолюбивия, на тъй уважаващия свободата на своите роби "робовладелец" Томас Джеферсън, прочете ги, насладете се сами на тяхната мъдрост. Аз няма да се обаждам, не знам де, може и да кажа тук-там нещичко, стига да се налага, стига съзнанието ми дя роди нещо, достойно за казване. Аз също ще ги прочета внимателно и ако съзнанието ми роди нещо заслужаващо си да бъде написано, ще го напиша. Толкова дотук. Ето, четете сега, дайте заедно да четем, пък и да казваме онова, което е стойностно, ако е родено от душата ни:

Ето и кратка справка за това кой е Томас Джеферсън (на англ. **Thomas Jefferson**), Роден е на 13 април 1743 г., а умира на 4 юли 1826 г. Той е виден деец по време на Войната за независимост на Съединените щати, един от авторите е на Декларацията за независимостта (1776 г.), трети президент е на САЩ, Джеферсън е един от бащите-основатели на САЩ. Много обичан и много мразен е той - от приятелите и от враговете на свободата, разбира се, което си е напълно в реда на нещата...

• Всяка държава деградира ако е поверена само на управниците на народа. Единствено самият народ е надежден пазител на властта и народа.

Което значи, че народът, като си избере управници, не трябва да се отдаде на спане, а трябва всеки ден да внимава какво правят управниците му. Дръжност, задача, роля, функция на народа е да бди всекидневно за това какво правят управниците и най-вече как го правят. Народът за тази цел трябва да има свестни медии, благодарение на които да текат всекидневни дебати около работата на правителството. Спящият, т.е. не изпълняващият ролята си народ, не е достоен за демокрацията и я губи непременно. Властващите, като видят, че народът спи (подобно на нашия, на българския народ, който е прочут с мързела си, с умствената си ленивост, поради която именно и спи така непробудно!), се разпищолват и почват да си правят каквото им скимне. Качват се на главата на спящия народ и почват да кълцат там морска сол. Сиреч, почват да се гаврят с търпението на народа. Значи управляващите правят това, което им позволява народът. Във всеки един момент народът следва да има готовността да скочи, да излезе на улицата и да спре управляващите като са почнали да правят някое злодеяние и злоупотреба. Ако не го прави тогава самият деморализиран народ става съучастник на властващите в беззаконията, злодеянията, далаверите. Сиреч, това е израз на мазохизъм: самият народ си вреди, вреди на интереса си – като не спира разпищолките си управляващи. Спирам дотук. Казаното е предостатъчно да се осъзнае защо тъй мъдрият Джеферсън е казал горната мисъл, показваща неминуемата дегенерация на държавите, чиято зла участ е да нямат свестен, изпълняващ ролята си народ.

• В мнозинството си хората са по-склонни да страдат отколкото да се борят за да отстранят причината за страданията.

Иначе казано, повечето хора, като не дръзват да се борят за да отстранят причините за страданията си, всъщност са се отказали от свободата, която изисква всеки ден да се

борим за нея (казахме, след Радой Ралин, тя е подобна на хляба!) От казаното следва да си направим извода, че повечето от хората са податливи на тъй коварния робски менталитет. Отдаването на страданията е признак за робуване на собствената инертност, която пък демонстрира отказа от свобода. Тия, които и малкото си пръстче не щат да мръднат за да си защитят правата и достойнството, по същество не са друго, освен роби на инертността си – и на глупостта си. Няма как да надхитрят живота тия безделници, прецаканите в крайна сметка ще са единствено те самите.

• Да въвеждаме закони, противоречащи на законите на природата означава да предизвикваме престъпления – за да можем след това да ги наказваме.

Тази мисъл е фундаментална – и има огромен смисъл. Законите не бива да противоречат на природата – разбира се, това не бива да се схваща буквално, т.е. плоско. "Природата" или "естеството" всъщност е онова, което е израз на Божия разум, т.е. е израз на разумността. А разумно, излиза, е естественото, онова, което не се прави по принуда, т.е. и израз на някаква субстанциална свобода. Самото битие иска да се държим свободно, да постъпваме свободно, сиреч, и законите ни да са израз на една един вид "природна", дадена ни пи природа, естествена свобода. Самият Бог е искал да ни вижда свободни и затова е устроил оня тъй известен, но съвсем неразбран тест на прародителя ни Адам. Та значи като пристъпваме онова, което самото битие (природата) иска, ние наистина създаваме предпоставките за правене на престъпления. Щото между човешкото, Божието, природното, разумното, свободното, истинското, справедливото и пр. има пълно съответствие, те фактически са едно и също нещо. Законите, отговарящи на всичките тези неща, са и истински справедливи. Един вид животът си иска своето и ние би следвало да му го дадем. Щото иначе ще страдаме. Съвсем заслужено ще страдаме. Пак да кажа, драги сънародници-тарикати: живота няма как да надхитрите.

• Вежливостта е изкуствено създадено добро настроение.

Да сме вежливи означава да правим нужното да не си разваляме доброто настроение. То пък за какво ни е нужно? Ами за да си носим бремето, да си вършим работата, да си изпълняваме мисията. А тя е: да сме свободни. Тоест, да си поддържаме демокрацията. Ако вършим тази крайно тежка работа, доброто настроение, стига да не сме душевно извратени, няма да ни напусне никога. Свободният човек е истински щастливият човек. Щастлив роб е нонсенс, невъзможност. Щастлив слуга – тоже. Щастлива мижитурка е идиотщина, няма как да има такова нещо. Мижитурката винаги е унижена и страда, ала тя е така извратена, че не го разбира и усеща дори. И това е съвсем справедливо.

• Възгледите и вярата на хората зависят не от тяхната собствена воля, а неволно се подчиняват на доказателствата, предложени от техния ум.

Без да искаме слушахме ума, даже волята следва да се примири под тиранията на ума – прав ли е тук Джеферсън, дали нещо не бърка? Даже вярата ни следва ума, дали е така? Ако сме допуснали ума да е наш тиранин, няма как да е иначе. Обикновено при повечето хора е така. Но умът ражда и чудовища. Не бива да сме крайни рационалисти щото ум и разум съвсем не са едно и също нещо. Тия неща и Джеферсън не ги е разбирал, щото векът му е бил век на разума, всъщност – на ума. Същият този предвзет ум, взел цялата власт над душата, ражда чудовища. Великата френска революция е пример за това докъде може да

доведе предвзетия ум – когато сме допуснали да стане наш тиранин. Съвсем "рационалната" религия на ума си мисли ето как: ще избием лошите – и ще настъпи пълно щастие. Много кръв трябва да се пролее за да се укрепи трона на вечното щастие на човечеството. Ще се ощастливим като изпием много кръв. Същата лудост е тресяла и болшевиците, комунистите. Никога не бива да допускаме умът да стане наш тиранин. Страшно става тогава. Повтарям, потретвам: умът и разумът са много различни, нищо че хората си смятат за едно и също нещо. Разумът е много повече от ума. Той е обогатен с онова, което може да ни дадат другите душевни сили: емоциите, чувствата, волята, интуицията, въображението. Разумна е душата, която не игнорира самата себе си, а се ползва от целия си потенциал. Вярата и разумът са синтетични душевни сили, родени от пълноценно живеещата, сиреч свободната човешка душа. Значи Джеферсън с горната си мисъл ни предразполага да се замислим и да разберем доколко умът е нещото, на което си заслужава да заложим. Не е така. Опасно е да е така.

- **Цялото изкуство на управлението се свежда до изкуството да си честен.**
- **Цялата работа на правителството се свежда до изкуството да си честен.**

Ха сега де! А какво да правим ние, с гайдите, дето сме допуснали безчестието да ни управлява, тоест сме допуснали безчестните да станат наши управници?! Ние явно не знаем що е чест, щом игнорираме така решително свободата. Несвободата непрекъснато ражда безчестие. Няма как да знае що е чест човекът, който не знае що е свобода. Робът плава, така да се рече, в безчестието. Управлението е изкуство, честността – също. Това са две велики изкуства, които могат да се упражняват само от пълноценно живеещите личности. Пълноценно живеещи са личностите, които са отдадени на свободата, свободата е техния *Modus Vivendi*. На власт трябва да допускаме само хора, които са преуспели в изкуството на честта (достойнството) и честността, т.е. са преуспели в наслаждението от плодовете на свободата. Доказано свободолюбиви и свободни следва да се нашите управници. Трябва да се доказани демократи. Демокрацията значи е това: изкуство да си честен, сиреч, свободен. Там, където няма свобода, няма как да има честност, няма как да има и свястно управление. В такива страни народът допуска да управляват тъкмо безчестните, преуспелите в безчестието, сиреч бандитите. (Путин и Борисов какво са?!) Да, дотам сме стигнали. Положението е твърде тежко в страни, в които безчестието е *Modus Vivendi*. Народът като не може да различава честно и безчестно (добро и зло) заслужено страда.

- **Да си избира правителство има право само този народ, който постоянно е наясно със ставащото.**

Човек, пък и цял народ е постоянно наясно със ставащото когато усърдно мисли, търси истината, работи също така за налагането ѝ в живота. За да се постига истината обаче е необходимо да се провеждат непрекъснати дебати, където всеки да има възможността свободно да каже каквото мисли. Дебатирането е начин за съществуване на демокрацията. Медите следва да си вършат отговорната работа: да бъдат посредник, да дават трибуна на сериозно мислещи личности, на личностите, напреднали в изкуството на мисленето, на солидни експерти и прочие. На тази основа народът (който включва всякакви хора, включително и такива, на които задачата на мисленето не е по силите, т.е. несправящи се с нея!) лека-полека си изяснява реалността, вярното, действителното положение на нещата. Автентичните политици също и най-вече имат тази задача: да помагат на народа да си изясни реалното положение, т.е. да постигне истината. Лъжливият "политик" всъщност не е политик, той е спекулант с политиката – иначе казано, е политикант. Демагогията, т.е. стремежът на

някои нечистоплътни в нравствено отношение спекуланти да си играят с народните чувства в свой интерес, е недопустима злоупотреба, е вид дългопробна софистика, досущ като популизма, другото име на демагогията. В условията на свободното демократично дебатиране винаги ще се намери някой, който на каже на демагозите да престанат да лъжат. Демагогията е точно това: лъжене с цел да праметнеш хората да те подкрепят защото си ги подмамил, ползвайки се от наивността им – и от неумението им да мислят. Народ, в който има критично мнозинство ако не от усърдно мислещи граждани, но поне от граждани, уважаващи мислещите личности, т.е. вслушващи се в това, което те им казват, иначе казано, състоящ се обичащи истината граждани, е народ, в който демокрацията има шанс. Противното, т.е. обществата, в които мисленето и мислещите личности са в немилост, демокрацията там е химера. Мисля, че казаното е достатъчно.

• За обществото бунтът е не по-малко полезно нещо отколкото бурята за природата... Той е лекарството за здравето на правителството.

Добре казано, bravo! Трябва да бъде лекувано правителството, а болестта на правителствата или на управниците е, че са склонни да се самозабравят. Властта е подобна на опасен наркотик, ето, наркоманията на правителствата се лекува чрез бунта на управляваните, които благодарение дори и на самата възможност да се разбунтуват, оказват непрекъснат натиск върху правителството и го заставят то да има респект пред гражданите, пред тия, които са го упълномощили да свърши качествено дадена работа. Правителствата са слуги на гражданите, на народа, народът чрез бунта демонстрира, че никога няма да допусне самозабравил се управник да почне да се мисли за негов господар. Да се бунтуват могат само хората, които живеят със свободата си, които са действително свободни. Несвободните мижитурки затова граждани не могат да бъдат. Мижитурката неправилно е решила задачата на живота, заблудила се е относно мисията на човека в живота. Истината е, че трябва да живеем достойно ако искаме да бъдем смятани за човеци. Добрият гражданин най-напред следва да е свободна, отдадена на чара на свободата личност. Виждате, че "робовладелецът" Томас Джеферсън, превъзходно разбира великата и с нищо незаменима роля на свободата за здравето на обществото. Болните общества са неспособните общества, сиреч общества, в които преданите към свободата са нищожно малцинство – точно както е у нас, прочее. Здравите общества имат едно критично мнозинство от свободолюбиви и свободно живеещи личности, които именно внасят здравето в общественния организъм.

• Грижата за човешкия живот и щастие, а не за тяхното разрушаване – това е първата и единствено законна задача на доброто правителство.

Грижата за живота и за щастието е първата законна задача на доброто правителство, което, казахме, служи самоотвержено на обществото, на гражданите. Лошите правителства се познават най-вече по това, че правят живота невъзможен; точно това направи комунизмът. Общества като комунистическото, в които свободата и свободните личности са в немилост, затова са нещастни общества, са общества, в които радостта е изсмукана сякаш с прахосмукачка (не мога да си спомня кой беше казал това, но държа да уточня, че в момента цитирам по памет, мисълта не е моя!). Хората са щастливи в общества, в които тяхната свобода е гарантирана, т.е. държавата не им пречи да работят свободно, да творят, да експериментират, да се заблуждават, да произвеждат, да се радват на плодовете на своя труд, т.е. да успяват. Такава образцова държава са Съединените щати, основоположник на които са мъдри личности като "робовладелецът" Томас Джеферсън, както и "робовладелецът"

Джордж Вашингтон. Америка затова е и вдъхновяващ пример за цялото човечество за това какви богати плодове берат ония общества, които не се страхуват от свободата; Америка е пример за това, че свободата именно е УНИВЕРСАЛНА за цялото човечество ценност. Няма "специални" народи като българския, руския, арабския, които да са орисани от някакви зли духове да се радват когато живеят в тирания, такова човешко уродство всъщност е античовешко, противочовешко. Мразещият свободата човек и народ е всъщност нещастният човек или народ. Омразата към свободата е "човешка" психопатология. Не може човек да е толкова извратен, че да се чувства щастлив когато го унижават, такъв мазохизъм е неестествен, е ужасна и кошмарна болест. От която, уви, страдат някои тарикатски народи като българския и руския, чиито тарикатлък е толкова напреднал, че те непрекъснато прецакват самите себе си. Такива народи усърдно мразят това, което изобщо не познават, на което никога не са се радвали: те мразят свободата – и демокрацията. Това е идиотщина: примерно да мразиш някакъв плод, който никога не си вкусвал.

• **Законите трябва да вървят ръка за ръка с прогреса на човешката душа.**

Душата прогресира когато се развива, когато упражнява способностите си, своите душевни сили, най-важните от които са разумът и вярата (волята и въображението също са особено значими, всъщност всяка душевна сила си има своето място, роля и значение – и е незаменима. Човек е зает с една най-важна грижа: да хармонизира своя душевен живот, т.е. да не допуска това някоя привилегирована душевна сила да стане тиранин, господар – и да почне да тиранизира останалите душевни сили. Свободата се заражда тук, в сферата на душевния живот – както съм показал в своята книга със заглавие **ЖИВОТЪТ НА ДУШАТА**. Хората с неразвит, нехармонизиран, извратен вътрешен или душевен живот няма как да се свободни. В тях става така, че една душевна сила (примерно умът, или... сексуалността, сиреч, безсъзнателното!) е станала тиранин, а останалите душевни сили са потиснати, страдат от нейната тирания. Такива унижени душевни сили правят нужното да си отмъстят, т.е. душевният живот в такъв случай няма как да не е разстроен, да е в състояние на война. Душевните сили, които са пренебрегнати, се бунтуват, което води дотам, че такъв човек живее непълноценно, представете си какъв ще е външният живот на такъв един човек с неразвита, с извратена душа. Съответно с прогреса в развитието на душевния живот се увеличава и количеството на хората, които имат качеството да са естествени водачи на народа. Това са хора с развити души, които благодарение на това живеят мъдро, разумно. Те дават пример на останали как следва да живее човекът. Такива именно хора се налага да се захващат с политика, с оглед да създадат и разумните закони. Виждате ли колко проникателна и мисълта на великия "робовладелец" Джеферсън?

• **Законите се пишат за обикновените хора, затова те трябва да се основават на обикновените правила на здравия смисъл.**

Напълно вярно. Законите всъщност отразяват онова, което е право (а не криво!), което се основава на правдата (истината) и разума (верния, точния смисъл на нещата) и затова няма как да бъдат различни от това, което Джеферсън нарича "обикновени правила на здравия смисъл". Да, здрав е този смисъл, противното е болно, а затова е и нежизнеспособно.

• **Може ли свободата на народа да бъде смятана за осигурена ако сме отстранили нейната единствена здрава основа – убедеността на хората в това, че нашите свободи са Божии дарове? Че към тях не бива да се прилага насилие, не предизвик-**

вайки Божия гняв? Наистина, аз се опасявам за своята страна при мисълта, че Бог е справедлив...

Това е възлово важно положение. Свободите са Божии дарове, насилието (принудата) е нещо, което може да предизвика Божия гняв! Чудесно казано! Това убеждение е наистина фундаментално. В страни, в които безбожничеството е напреднало, там и свободите ни са заплашени – там хората започват да работят срещу замислите на Бога, а това става винаги с насилие. Комунизмът е пример за такава една сатанинска по естеството си доктрина, която води до тотална разруха – и до болест в обществения организъм. Трудно е лечението на такива болни общества (като нашето!), но верния път към здравето е този: култивиране на духовност, насърчаване на духовния живот, т.е. на вярата и на разумността. Това става чрез правилно, смислено, одухотворено от Божията мъдрост образование и възпитание.

• Моята родина е там, където е свободата.

Америка затова е страна на свободните хора. Те са дошли на новия континент – и в новия сват! – бягайки от несвободата, от тиранията. И се оказва, че свободата е условието на всестранния просперитет. Е, разбира се, със свободата не се живее лесно, безброй проблеми и трудности се налага да бъдат решавани всеки ден, но... това е животът, иначе не може. Борбата за свобода, за права, за справедливост в такива здрави общества не престава всеки ден. Спре ли тази борба, и съвсем скоро всичко пропада. Да, свободата е като хляба, в някакъв смисъл е равностойна по значимостта си на хляба. Тя – свободата – е хляба на нашия дух. Без нея животът за човека е невъзможен. И става кошмар.

• Нито едно правителство не може да мине без рязка критика по свой адрес и там, където има свобода на печата, такава критика винаги ще има.

Рязката критика на правителството чрез свободните медии е първо условие за функциониране на демокрацията. Самото правителство трябва да прави нужното да насърчава тази свобода, а не да я заглушава – стига да е разумно и добро, стига да няма друг интерес освен същностния интерес на общността, на страната, на народа, на държавата (те, прочее, са все едно и също нещо). Правителството не бива да има друг интерес освен този последния. Тогава работите са добре. От критика се страхуват правителствата, които са си въобразили че могат да имат интерес, различен от интереса на общността, на народа. Правителствата, министрите не са друго освен слуги на гражданите, на народа, на страната. Тяхната работа е отговорна, а те са там за да работят за общия човешки интерес на общността. Който е свързан със създаването на потребните условия, в това число най-вече закони, за разгръщането на потенциала (творческия!) на индивидите, на всеки един човек и гражданин.

• Никога не купувайте нещо защото сте прелъстени от това, че е евтино – то в крайна сметка ще ви струва скъпо.

Това важи както за буквалния смисъл, така и за преносния. Примерно: никога не си избирайте правителства, които се домогват до властта с евтини популистични номера или пинизи, т.е. са менте, са евтиния, опират се на такива евтини начини да ви преметнат, да ви излъжат.

• Нищо не спомага така много за процъфтяването, могъществото и щастието на

държавата като образованието.

Това е една истина, която е непосредствено установима, това е нещо като аксиома, ненуждаеща се от никакво особено доказване или обосноваване. Причината е лесна за разбиране: образованието подготвя най-важния фактор за съществуването на общността, именно човешкия. Пълноценното разгръщане на творческия потенциал на индивидите, съставляващи общността, е немислим без свободата, без залагането на свободата. Свободното образование е залога за процъфтяване на нацията. Всъщност друго образование, извън свободата или против нея, в нашите условия е непредставимо. И е абсурдно. В нездрави общества като нашето, в които хората масово не разбират свободата, т.е. в мизерстващите заслужено общества, образованието е несвободно, е, те по тази именно причина и страдат съвсем заслужено.

- **Проповед трябва да е нашият живот, а не нашите думи.**

Друг начин за казване на вечната истина, дадена ни от Христос: **По делата им ще ги познаете!** Доста християнски мисли нехристиянинът Джеферсън, защо ли?!

- **Професията на юриста се състои в това всичко да поставя под съмнение, с нищо да не се съгласява и без прекъсване да говори.**

Вярно, но до говори и убеждава в необходимостта всяко нещо да бъде поставено на основата на правото, на правата, не кривата основа. Юристите по начало играят огромна роля за съществуването на здравото, на пълноценното общество, значението на тази професия е подобно, е сравнимо с ролята на учителите. Истинският правист се вдъхновява единствено от истината, от правдата, която е неделима, е немислима именно без залагането на правото, на правдата.

- **Най-сложната задача за всяко длъжностно лице е да постави нужния човек на нужното място.**

Администрацията е чумата на всяко общество, на всяка държава. Най-трудното е да се намерят кадърни хора, които са способни безкористно да служат на обществото. Администрацията е способна да провали всяка държава ако принципът в нея стане: да слагаме наш човек на мястото, за което той е съвсем непригоден! Пропадащите, бедните, корумпираните страни страдат именно от такава една непригодна и корумпирана администрация, която друго не прави освен да вреди, освен да паразитира за сметка на смученето на жизнена сила от обществото.

- **Стремете се винаги да си изпълнявате дълга – и човечеството ще ви оправдае даже и когато претърпите неуспех.**

Това всъщност означава, че в основата на всяко човешко дело, включително и такова сложно дело каквото е управлението на държавата, стои човешкият морал, нравствени са тези здрави основи. Разумният човешки морал е оня, който се базира на съзнателното изпълнение на своя дълг. Истински успешни и щастливи са тъкмо хората, които имат нужната духовна сила да следват своя дълг без нищо друго да отклонява тяхното внимание. Пълноценно живее именно човекът на дълга, иначе казано – нравственият, порядъчният човек.

• **Твоят собствен разум е единственият оракул, даден ти от небето – и ти си отговорен не за правилността, а за честността на решенията си.**

Да се вземат честни разумни решения наистина е най-висшето. Ако са истински разумни, решенията на смисления, на правилно живеещия човек са именно честни; ако са честни, няма как да не са разумни! Просто е. Разум и нравственост са си взаимно необходими, те са като двете страни на монетата.

• **Страхливецът много по-често търси караници отколкото смелия, мъжествения човек.**

В нашите разговори показваме себе си. Душевно и личностно пълноценният човек (смелият, мъжественият човек според Т.Джеферсън) в разговорите с другите не обсъжда дреболии и не изразява глупави страсти, а мисли и обсъжда важни и смислени неща. Общо взето се караме предимно или главно за глупости – и по този начин здравата се излагаме. И изневеряваме на мъжествеността си. Щото мъжът, според предназначението му, не трябва да бъде малодушен.

• **Човекът, не страхуващ се от истината, няма защо да се плаши от лъжата.**

Масово хората нямат мъжеството достойно да приемат и понасят истината; същите тия хора, дето се плашат от истината, няма как, се отдават на тъй съблазнителните и приятни лъжи. Човешкото малодушие се свежда най-вече до това: истината ни се вижда хем неприятна ("горчива"), хем страшна, хем дразнеща, хем разваляща ни мизерното щастие или комфорт. Малодушниците няма как да си устроят едно добре подредено и функциониращо общество. В общества, в които се разпростира малодушието, автоматично стават все по-податливи на тиранията. Щото слабакът, като не може да управлява себе си, как ще може да спомогне и цялата общност да бъде добре управлявана? Здрави са обществата, в които истински свободните (а истински свободен е оня, който смело приема истината, отдава ѝ се взецяло!) личности са едно достатъчно критично малцинство; тези именно личности, отдадени на истината (и на съпътстващата я свобода: без истина няма свобода, без свобода няма истина: истината ни прави свободни!), са нещо като "циментът", който прави спойката на истински здравото общество, което е такова доколкото правдолюбието в него доминира, е водещо. Разбира се, винаги мнозинството е склонно да се отдава на съблазнителни лъжи (популистите винаги ще имат почва!), но в здравите общества, казах, има едно свободолюбиво и правдолюбиво малцинство, което не допуска проказата на лъжата да обхване и порази целия обществен организъм. Излишно е да подчертавам, че обществата, служещи на лъжата (пример за такова общество е тъкмо комунизмът!), не само че не са жизнеспособни, добре уредени, доволни, проспериращи, нормални и човечни, но, напротив, са тъкмо обратното на изброените характеристики. Те затова са и общества на мизерията – личностна и всякаква друга, но най-вече духовна: духовната мизерия ражда всяка друга. А здрав е духът, отдаден всецяло на истината, такъв смисъл аз виждам в горното изказване на Т.Джеферсън, великият американец, основател на една велика държава: Америка, САЩ.

• **Не съм забелязал честността на хората да расте с тяхното богатство.**

Не стават хората по-честни с увеличаването на тяхното богатство, добре, съгласен съм, вероятно е така, възможно е да е така, но у нас горещо се дискутира въпросът: а може

ли честен човек изобщо да бъде богат, давате ли си сметка какво пък говори това наше фундаментално притеснение?! У нас богатството го свързват с безчестието, с далаверите, с измамите, с тарикатлъците. А се оказва, че ако представите за нещата от живота ни не бяха толкова изродени и... лъжливи, трябваше да се питаме нещо друго: нима не разбирате, че самата честност е... богатство (и той най-истинско, направо безценно: душевно и духовно!), което е залог за всяко друго?! Безчестният човек, човекът, отдаден на безчестието, може да има някакви временни успехи, но иначе, погледнато тотално, непрекъснато се самопрецаква, нима и това не съзнавате?! Но неговите успехи са нетрайни, те са нещо като кула, построена върху пясък. Нечестността е израз на склонност към лъжение, тя всъщност е лъжливост, как един бизнесмен ще постигне траен и истински успех ако почне да строи постиженията си върху толкова несигурна основа?! Та нали, като партньорите ти разберат, че си лъжлив човек, мигновено ще престанат да ти имат доверие, е, какви сделки може да прави оня, който има славата на безчестен?! Ще кажете: там е майсторлъкът на безчестието (и на лъжливостта!) – другите да не разберат, че постъпваш нечестно, че ги лъжеш, че ги мамиш; добре де, но къде е доказано, че другите са все тъпанари?! Ето, най-добрата инвестиция в този живот, оказва се, е в... морал, в такива "вятърничави" (според нашите неверни, нездрави представи за живота) неща като честност, чест, правдолюбие, коректност, любов към доброто, любов към свободата. Та затова Джеферсън подхвърля, че колкото по-богати ставаме едва ли ставаме по-честни, да, така е, просто си оставаме толкова честни, колкото сме изначално били, нали така излиза? Дали пък най-трудното на този свят не е безчестният човек, подлецът и мерзавецът, да преживее душевен поврат и да стане честен, т.е. да стане човек?

• Предпочитам да ме помнят по делата, които аз съм извършил за другите, а не по тези дела, които другите са извършили за мен.

Известен алтруизъм наистина не вреди никому. Прекаленият егоизъм няма нищо общо със здравия индивидуализъм. Просто трябва да знаем добре и да не забравяме, че другите хора, хората, които са наоколо, също като нас са човеци – което означава, че не бива никога да ги подценяваме. Щото винаги могат да ни изненадат. Свободата е причината за това, тя дава непрекъснатата възможност човек да се промени, да осъзнае заблудите си и да заживее по друг, по верен начин. Но другите, разбира се, могат да очакват някакви добрини от нас, ала не бива да ги приучаваме да разчитат на нашата добродетелност – и да се отпуснат, да се занемарят, да започнат да придобиват фаталната склонност на паразитирането. Никой не бива да чака другите да го носят на ръце, въпреки че, работейки честно за себе си, всеки така или иначе прави безчет добрини и на другите. Помислете ако сте търговец на някаква услуга и правите тази услуга качествено, истински – и вие печелите, и клиентите ви са доволни. Ако си позволите да лъжете клиентите си, сам си правите всички предпоставки да загинете. Пазарното общество, поставени на здрави морални принципи или имащо морални устои, е най-справедливото – и най-разумно устроеното общество. То има универсален характер, щото истината и разумът, дето стоят в основата му, са не само всеобщо действащи, но са и непоклатими темели на здравото общество. Здраво е това общество щото се основава и на свободата, на непринудата. Е, шарлатани и тарикати винаги ще има. И безчестни ще има. Но животът така или иначе поставя всеки на мястото му. На заслуженото място. Тук никакво шикалкавене не помага.

• Аз съм съгласен с идеята сред хората да съществува естествена аристокрация. Нейни основи са добродетелта и талантът.

Тази ми е една от най-любимите мисли на великия американец, основателя на една велика и просперирала нация. Аз също съм съгласен с това да има такава напълно естествена аристокрация – самата дума, както е известно, значи власт на най-добрите, на благородните. Не значи, че това благородство се предава по наследство, то се придобива, въпреки че произходът, разбира се, има известно значение. Но аристократи не се раждаме, а сами ставаме – и всеки има този шанс, стига, разбира се, Бог да ни е дал съответния талант. Великодушният Бог всекиму много е дал, дал е неоченими богатства и превъзходни шансове. Работата е да се възползваме от тях, а не да ги погубим (както повечето безразсъдно правят: калпавото "образование" е една от причините за това!). На духовно напредналите хора, учени, философи и прочие Бог много е дал, но от тях Бог много и иска (И от всекиго, комуто е много дадено, много и ще се иска...) Тъй че тук всичко е най-справедливо и никой с нищо не е ощетен. Всеки има шанс да стане добър човек и така на придобие несметни богатства. Това е истинският аристократизъм всъщност.

• Само грешката се нуждае от поддръжка от правителството. Истината отстоява себе си сама.

Тук с тия няколко думи Джеферсън повдига огромна тема. За отношението между правителство и гражданите, нацията. Как така грешните, погрешните неща да искат подкрепа от правителството?! (А истинските неща си се налагат сами, не се нуждаят от ничия подкрепа, в това число и от страна на правителството.) Ами който, да речем, иска да постъпи нечестно и да осребри близостта си с някой член на правителството, с оглед да почерпи някакви облаги. Примерно да получи някаква щедра държавна поръчка по нечестен начин, измествайки конкурентите си. Това в нездрави общества като нашите е практика. Благодарение на близостта си в властта трупат несметни богатства, смучейки държавен ресурс. Така се подхранва мафията, олигархията. Ето, Джеферсън е предупредил и срещу това. По погрешен начин не бива да се управлява. А какво пречи на ощетените, тия, дето честно са участвали в конкурса за държавна поръчка да оспорват правителствения избор – включително и пред съда? В нормално устроените общества има противотежести и баланси срещу всяка възможност за злоупотреба с власт. В ненормалните общества (като нашето) всички тия противотежести и баланси са блокирани все от злоупотребяващи с властта си правителствени чиновници. Включително и магистрати – съдии, прокурори. Кое е абсурд. Защитниците на законността да си позволяват беззакония – това е нетърпимо. Безхаберието, безразличието на гражданите спрямо такива гибелни аномалии е главната причина за съществуването им.

• Дървото на свободата трябва да бъде поливано от време-навреме с кръвта на патриотите и тираните, това за него е естествен тор.

Доста "кръвожадно" е това изказване, нали така звучи то в нашия тъй миролюбив век? Дървото на свободата трябвало да бъде поливано с кръвта и на патриотите, така и с кръвта на тираните. Това бил естественият тор на това дърво. Може ли един тиранин, примерно Сталин, да бъде премахнат от власт безкръвно? Едва ли това е възможно. Значи е оправдано да се пролива кръвта и на борците за свобода, и на тираните, на враговете на свободата. Нашият Ботев също е полял нашето българско дърво на свободата със своята кръв и ето, това дърво все пак не е изсъхнало. И Стамболов, приятелят на Ботев, е напоил почвата на това дърво със своята кръв. Така е ставало в историята. В днешно време обаче всички сме против насилието. И против кръвопролитията, т.е. срещу тероризма. И какво ли ще стане с дървото на свободата като не получава редовно своя естествен тор? Дали няма

да изсъхне? Знаем ли какво ще стане с това дърво, но имаме признаци, че то доста е повяхнало напоследък...

(Разбира се, има и правосъдие, и тираните могат да бъдат съдени. Няма смъртна присъда вече. И не бива да има. Нека само Бог да се грижи за това кой, кога и как ще се лиши от живота си. Нека да не забравяме, че най-справедливото правосъдие е тъкмо Божието!)

• Ако природата е създала нещо, което ти не можеш да притежаваш в по-голяма степен отколкото другите, то това е благодарение на мислителната сила, наречена идея, която принадлежи на човека само до момента, до който той я пази при себе си; но щом я огласи, тя става всеобщо достояние и този, на когото тя се отдаде, вече не може да отдели себе си от нея. Особеността ѝ се заключава също така и в това, че всеки притежава не някаква нейна част, а я владее изцяло. И този, на когото съм предоставил моята идея, я възприема сам, не намалявайки ме; не сянка, но отблясък от светлина хвърля той върху мен. Идеите трябва безпрепятствено да се предават един на друг по цялото земно кълбо за моралното и взаимното наставление на човека и да подобряват неговото състояние, струва ми се, това нарочно е било замислено от природата когато тя ги е направила разпространяващи се, подобно на огъня, по цялото пространство без намаляване на тяхната плътност във всяка точка и, подобно на въздуха, който ние дишаме, се движим и имаме своето физическо съществуване – и който не може да бъде ограничен и да съставлява изключителна собственост. По такъв начин изобретенията по самата си природа не могат да бъдат предмет на собственост.

Тук всичко е разказано и обосновано пределно ясно и подробно, което ме освобождава от нуждата нещо да прибавя. Напълно вярно е това, което тук казва Джеферсън.

• Мечтите за бъдещето ми харесват повече отколкото историята на миналото.

Напълно вярно е това. Аз имам цяла една книга, наречена **ПРЕСЛЕДВАНЕ НА ВРЕМЕТО**, в която подробно съм разяснил защо за свободолюбивия човек тъкмо бъдещето е най-важното, към което той е устремен. Цяла философия на свободата е отдадеността на бъдещето. Подзаглавието на тази моя книга е "*Изкуството на свободата*". Няма какво тук да прибавя към казаното в нея и затова си позволявам да ви отпратя там. Стига изобщо да се вълнувате от тази тема де. Ще имате онова бъдеще, каквото се погрижите да си осигурите сами.

• Разговорът за нематериалното съществуване е разговор за нищото. Да казваш, че човешката душа, ангелите, Бог са нематериални е същото като да признаваш, че те са нищо, че няма нито Бог, нито ангели, нито душа. Аз не мога да мисля по друг начин... не потъвайки в бездната на безпочвени мечтания и фантазии. Мен достатъчно ме устройва и занимава реалността за да се мъча и безпокоя по повод на неща, които може и да съществуват, но за съществуването на които аз нямам сведения.

Тук Джеферсън съвсем ме разочарова и направо се излага. Откриваме изненадващо, че този одухотворен иначе човек, казал толкова истини, е... материалист, представяте ли си?! Нямало, моля ви се, нематериално съществуване, нематериалното, духовното било, видите ли, нищо! Това, разбира се, са глупости. Самите идеи на Джеферсън са... нематериално съществуване, са духовни неща. Те, разбира се, съществуват, но по коренно различен начин в сравнение с вещите, с нематериалните неща. Духът не само че е реалност, но е

най-истински съществуващата реалност. Но духът, естествено, не се възприема с очите, а с цялата душа. Самата наша душа е нематериална, е духовно нещо. Истините, в които вярваме с цялата си душа, нима не съществуват? Не само че съществуват, но и съществуват така, че от тях зависи всичко друго, те са душата на другите неща, на материалните, на вещите. Всяко нещо на този свят си има свой нематериален, идеален, духовен двойник. Всъщност първичното е тъкмо духът, идеята. Всичко друго е негова еманация. Това са прости неща, но ето че има странни хора, които не ги съзнават. Разочаровашо е, че към тях принадлежи и такъв велик човек. Велик човек, оставил се под властта на една велика заблуда. (Велик значи и голям!)

• **Християнството е най-извратената система от всички, с които се е сблъсквало човечеството.**

Това тук вече е откровена тъпотия, да ме прощава Джеферсън, но съм длъжен да го кажа – щото обичам истината. Разбира се, ако под "християнство" разбираме това, което са направили с Учението на Христос тия, които се наричат "християни", той вероятно има известно право да мисли така. Много от наричащите себе си "християни" са си позволявали да говорят и правят неща, което са несъвместими с духа на Христовото учение, с неговата истина. Но такива "християни", очевидно, не са християни, такова "християнство", разбира се, не е християнство. Тия разграничения са важни, щото понякога самият език ни подвежда да казваме някаква глупост. Както се е случило тук с Джеферсън. Езикът е Божие творение и често чрез езика самият Бог ни изпитва, поставя ни някакви капани – с цел, предполагам, да види колко струваме и дали няма да попаднем в тях. Бог прави това за да ни помага, той ни дава шанс да постъпим мъдро – и разумно. Най-извратената система от всички, с които се е сблъсквало човечеството, за сведение на Томас Джеферсън, е комунизмът, не дори "християнството". (Нали вече правите разлика между християнство и "християнство"?!) Ако Джеферсън беше имал възможността да живее поне един ден в условията на автентичен комунизъм (каквото го живяхме ние!), той мигновено би си поправил възгледа и би приел моята позиция. Ако той беше поживял поне един ден в условията на истински комунизъм (каквото, подчертавам, е, беше действителният, проявил се в историята комунизъм!), той би изоставил и своя материализъм, щото комунизмът е нагледно потвърждение за това до какви идиотщини и кошмари води тъкмо материализмът. Комунизмът би направил от Джеферсън един най-примерен... християнин! (Между другото атеизмът и материализмът на Джеферсън са израз на свободолюбието му, особено ако се вземе предвид епохата, в която е живял, да, човек е свободен дори да се заблуждава колкото си иска, нали така?! Само дето плащаме за всичките си заблуди, дали и с това сте съгласни?)

• **Ако стигнете до извода, че няма Бог, то подбудите към добродетелта ще бъдат съпроводжани с добродетелни постъпки на радост и удоволствие, а също така и с любовта на хората, с която те ще ви отговорят.**

Пак огромна заблуда и грешка на Джеферсън. Пълна глупост е това, което казва. Той просто не знае формулата на Достоевски по въпроса, която е тъй проста: **"Има Бог – има морал; няма Бог – няма морал: и следователно всичко е позволено!"**. Той недооценява и това, че самият Бог е любов. Любовта е висша духовна потенция. Способни ли са изобщо на любов потъналите в материализъм, иначе казано, в пошлости и разврат "свободни" люде? Разбира се, не. Любовта за тях, е... нищо, а "истински реалното" е тъкмо, примерно, сексът. Това, което иска тялото, е закон за тях, а поривите на духа, в това число и самата любов, са,

казахме, нищо. Джеферсън би следвало да има добрината сам да обере плодовете на някои свои тъй фриволни допускания.

• **Отхвърлете от себе си всички страхове и угоднически предразсъдъци, пред които по робски се присламчват слабите умове. Нека да ви ръководи разумът, поверявайте му всеки факт, всяка мисъл. Не бойте се да поставите под съмнение самото съществуване на Бога защото ако Него го има, то по ще му допадне светлината на разума, отколкото слепият страх.**

За да се вярва в Бога е необходима вяра, тук разумът е безполезен. Вярата е висша душевна сила, съперническа на разума - и дори превъзхождаща го: защото е способна да решава дори и там, където разумът е безпомощен, безсилен. Да, Бог обича разумните, но той обича също така и ония, които са постигнали истината за него със сърцето си (умът и разумът са доста различни, но имат и нещо сродяващо ги!). Разум и вяра не се отричат, а се допълват по превъзходен начин. Тия всичките неща (особено естеството на разума, превъзхождащ ума, стига, разбира се, да разбираме разума адекватно!) съм ги разказал, обяснил и съм дал разбирането си в своята книга със заглавие **ИЗВОРИТЕ НА ЖИВОТА**. Затуй тук не ми се налага още веднъж да ги изяснявам.

• **Ще настъпи време, в което тайнственото зараждане на Исус от свръхестествено същество в утробата на девственица ще се възприема в един ред с мита за зараждането на Минерва в главата на Юпитер.**

Джеферсън е живял във "века на разума" и страда от всичките недъзи на този тъй предвзет и едноизмерен "разум" (превъзнасянето на ума и смесването му с разума е причина за всичките идиотщини на този същия "разум"!). Който е способен да твори и глупости, и идиотщини, и кошмари, и чудовища. Толкова по този пункт.

• **Никога не моли друг да направи това, което можеш да направиш сам.**

Добро практическо изискване, само дето така или иначе не можем да бъдем "специалисти по всичко", каквито ни принуждаваше да бъдем комунизмът, който, като забрани частната инициатива, предизвика да живеем в кошмарно общество, в което, ако ви потрябва, примерно, водопроводчик, за да спре бликащата вода, ще ви се наложи да се запишете в списъка на чакащите тази услуга - за да дойде водопроводчика след няколко дни или седмици дори!

• **Не харчи парите, които нямаш.**

Аз също не вземам кредити. Но чувам, че има смели хора, които, вземайки кредити, успяват да постигнат чудеса – и да станат богати. Но те имат и нужните за това практически способности, които аз очевидно нямам.

• **Никога не се разкайваме за това, че ядем малко.**

За сметка на това редовно се разкайваме за това, че имаме обичай да преяждаме. Да сме скромни в яденето е чудесен и благотворен навик.

- **Гордостта ни струва по-скъпо отколкото глада, жаждата и студа.**

Тази суетност, горделивостта, ми е чужда. Но горди човеци трябва да бъдем. Между гордост и горделивост има разлика. Не знам дали тук преводачите не са прецакали това изказване на Джеферсън.

- **Когато се сърдиш преди да кажеш нещо, брой до десет. Когато силно се сърдиш – брой до сто.**

Чудесно практическо изискване, но колцина са способни да се възползват от него? Трудно е да съдържаме емоциите си, но нали ако го умеехме, щяхме да имаме известни облиги, но за сметка на това щяхме да бъдем толкова по-малко човеци. А какъв е смисъла без емоции да заприличаме на роботите?

- **Ако хората позволят на държавата да решава какво да ядат и какви лекарства да вземат, то телата им скоро ще бъдат в такова печално състояние както и душите на живеещите под гнета на тирания.**

Абсолютно вярно. Виждате ние какво "образование" имаме ("имаме", т.е. нямаме образование, същинско, истинско!) след като продължаваме да търпим социализмо-комунизма да си развива байрака в сферата на държавно-бюрократичната система на "образование". Тиранията (на държавата) ражда винаги бедност, в случая бедност, нищета на душите, на умовете, на духовете. По тази причина сме и ще продължаваме да бъдем най-бедно общество. Така ще бъде докато свободата не изгрее или не се възцари в образователната сфера на живота.

- **Постоянна бдителност – такава е цената на свободата.**

Точно така, мистър Джеферсън! Тук ти стискам ръката – защото си напълно прав! Щом престанем да сме бдителни и разни жалки претенденти за тиранчета почват да ни лазят по главите...

Това е. Спирам дотук. Много още може да се пише като се тръгне от мислите на този наистина велик (дори и в заблудите си!) американец, но нека въз основа на казаното всеки прочел горното сам да продължи по пътя, по който го насочих, който му показвах.

Желая ви много успехи и постижения във вървенето по този тъй благословен и благодатен път!

© **Ангел Грънчаров**